

A tudós pap

Egy aššuri ráolvasópap tudománya

Bácskay András

Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar – Piliscsaba–Budapest

A tanulmány célja a ráolvasópap hivatásához (*āšīpūtu*) kapcsolódó tudományos szövegek körének áttekintése az Aššur városában feltárt újasszír kori magánarchívum, az ún. Kišir-Aššur-archívum tükrében. A tárgyalt forráscsoport a mai napig a ráolvasópapok munkásságához kapcsolható tudományos szövegek legfontosabb gyűjteménye, az innen előkerült táblák tehát e hivatás első évezredi megismerésének megkerülhetetlen forrásai.

A ráolvasópap tevékenysége

Forrásaink a ráolvasópap megnevezésére két akkád (*āšīpu* és *mašmaššu*), illetve számos sumer kifejezést használnak (a sumer terminusok közül a leggyakoribb a ¹⁰MU₇.MU₇, melynek jelentése: „aki ráolvasást végez”). A ráolvasópap a templomi kultusz-személyzetet alkotó papi funkciók egyike, rituális feladatai a kultusz során végrehajtott szertartásokat (például az istenszobor vagy a templom rituális megtisztítását), illetve az egyének számára végzett bajelhárító, „démonűző” ceremóniákat, valamint bizonyos jóslatkéréseket ölelte fel. A kutatás az *āšīput*, tevékenységének két kiemelten fontos elemére fókuszálva általában a gonosz varázslatot feloldó bajelhárító, illetve démonűző szakemberként mutatja be.¹ Megnevezéseinek a lexikális szövegekben található szinonimái, illetve az akkád kifejezések sumer logogrammái egyaránt tartalmazzák a mágikus rituálék során kulcsszerepet játszó ráolvasás (sumer tu₆ vagy én, illetve akkád *šiptu*) szót, utalva a ráolvasásnak e rituálékban játszott kiemelt szerepére, illetve jelentőségére.²

*Az aššuri ráolvasópapok családi archívuma*³

A tudományos szövegeket tartalmazó magánarchívumok zöme a Kr. e. 1. évezredi Asszíriából és Babilóniából származik. E privát archívumok többségében a tudományos szövegek száma

¹ A ráolvasópap tevékenységének meghatározásához lásd JEAN 2006: 19–33; magyarul pedig BÁCCKAY – NIEDERREITER 2013: 189–190.

² A ráolvasópapra vonatkozó lexikális szövegekhez lásd GELLER 2010: 45–48.

³ A fenti áttekintés Niederreiter Zoltánnal közösen írt tanulmányunk némileg rövidített vázolata (lásd BÁCCKAY – NIEDERREITER 2013: 192–195).

száz táblánál kevesebb, a legtöbb tudományos táblával rendelkező magánkönyvtárnak a mai napig a Német Keleti Társaság (Deutsche Orient-Gesellschaft) aššuri ásatásai során egy magánházban feltárt, a kutatásban a „Kišir-Aššur-archívumnak” nevezett gyűjtemény számított.⁴ E forráscsoport jelentőségét a táblák nagy számán kívül az adja, hogy a gyűjtemény egy több generáción átívelő ráolvasópap-család „szakkönyvtárát” tartalmazza. A magánkönyvtár anyagát az ásatási naplók alapján Olof Pedersén rekonstruálta, és az 1986-ban készült előzetes katalógus szerint legalább 631, az 1998-as katalógus szerint már mintegy 800 agyagtáblát sorolt az archívum állományába.⁵ Cynthia Jean az Aššur projektet vezető Stefan M. Maul szóbeli közlésére támaszkodva 2006-ban ezer körülire becsülte az archívumhoz tartozó táblák számát, míg Eckart Frahm 2007-es doktori disszertációjában Maul 2003-as tanulmányára hivatkozva már legalább 1198 agyagtáblát, illetve töredéket említ. Ez a szám azonban eltörpül az újasszír időszak királyi palotáinak könyvtáraiban fennmaradt tudományos szövegek sokaságához képest — például a British Museum Kuyunjik Gyűjteménye összesen körülbelül 16.750 irodalmi, vallási, historiográfiai és tudományos szöveget tartalmaz.

A Kišir-Aššur-archívum tábláinak zöme a Kr. e. 7. századra datálható, a szövegek közül a legkorábbi Kr. e. 714-re keltezett, az utolsó azonosítható dokumentum pedig Sîn-šar-iškun uralkodása idején íródott, mely az Újasszír Birodalom korának végét jelenti. A táblák kolofonjaiban szereplő személynevek alapján — a két leggyakrabban említett személy Kišir-Aššur és unokaöccse, Kišir-Nabû — nyomon követhető e személyek és a család további tagjainak karrierje. A „család” valamennyi ismert tagja a város legjelentősebb templomának számító Aššur-szentély ráolvasópapja volt, az utolsó generációhoz tartozó Aššur-nādin-ahhē karrierje azonban nem ívelhetett idáig — vélhetően a birodalom bukása miatt, ami egyúttal a ház pusztulását is eredményezte. A család tagjai közül legjobban nagybátyja, Kišir-Aššur karrierjét és tevékenységét ismerjük.⁶ Pályafutásának csúcspontját — elődeihez hasonlóan — az Aššur-templom ráolvasópapja megnevezés jelöli. Kišir-Aššur ekkor Aššur-bān-apli asszír király szolgálatában állt, és korának egyik meghatározó tudósa lehetett.

Az archívum szövegeinek túlnyomó többsége rítusleírás, ráolvasás és terapeuta szöveg, amelyek közvetlenül kapcsolódnak a lakóház, illetve a könyvtár tulajdonosainak foglalkozásához. E táblák közül alig akad olyan, amelyet valamely konkrét bajelhárító vagy gyógyító rituáléhoz kapcsolódóan írtak, döntő többségük különféle tudományos sorozatok szövegét tartalmazza. A kolofonok alapján a Kišir-Aššur és utódai által írt agyagtáblák egy része babilóniai eredetű volt, több pedig Gula templomából származó szöveg másolataként azonosítható.⁷

⁴ PEDERSÉN 1986: 41–76: N4 (hC/D/E8I).

⁵ PEDERSÉN 1986: 44; illetve PEDERSÉN 1998: 153. A későbbi iraki ásatások során megközelítőleg ötven további tábla és töredék került napvilágra a „Vörös házban”, ami a korábbi feldolgozatlan szövegekkel együtt összesen több mint ezer agyagtáblát jelent (JEAN 2006: 147–148).

⁶ BAKER 2000: 623–624, no. 26.; JEAN 2006: 147–153.

⁷ Gula szentélyét említő kolofonok: HUNGER 1968: nos. 199, 202, 203.

A ráolvasópapok tudományos szövegei

Az alábbiakban Jean és Pedersén munkái alapján táblázatba rendeztem a jelentős Kr. e. 1. évezredi ráolvasópapi archívumok szövegtípusait, valamint szövegállományuk megoszlását. A fentebb bemutatott Kišir-Aššur-archívum mellet ide tartoznak a Huzirīna (Sultantepe) városából előkerült Qurdi-Nergal-, továbbá az uruki Iqīša-archívum szövegei.⁸

<i>szövegtípus</i>	<i>szövegek száma a Kišir-Aššur-archívumban (Pedersén – 631 tábla)</i>	<i>szövegek száma a Qurdi-Nergal-archívumban (kb. 400 tábla)</i>	<i>szövegek száma az Iqīša-archívumban (153 tábla)</i>
ráolvasások (ráolvasás-sorozatok, ráolvasás-katalógusok, mágikus rituálék leírása)	kb. 190 db. (legtöbb szöveg — 32 db. — namburbi ráolvasás-sorozat)	75 db.	73 db.
orvosi szövegek (diagnosztikai szövegek, terapeuta szövegek)	kb. 160 terapeuta szöveg, a többi szövegtípusról nincs adat	43 db.	11 db.
vallási szövegek (imák, fohászok, himnuszok, vallási rituálék leírása)	van	20 db.	13 db.
hémerológiai szövegek	van	7 db.	5 db.
irodalmi szövegek (mítoszok, bölcsesség-irodalom)	—	50 db.	10 db.
kommentárok	9 db.	2–3 db.	24 db.
lexikális listák, szójegyzékek	45 db.	21 db.	9 db.
jóspapi szövegek (<i>bārātu</i>)	—	21 db.	20 db.
templomi énekes szövegek (<i>kalātu</i>)	—	9 db.	4 db.
csillagászati szövegek	—	11 db.	17 db.

⁸ A Qurdi-Nergal-archívum anyaga a Kr. e. 718 és 612 közti időszakból, az Iqīša-archívum pedig a korai hellénisztikus korszakból származik (utóbbiban a datált táblák Kr. e. 322 és 316 közé esnek).

szövegtípus	szövegek száma a <i>Kišir-Aššur</i> -archívumban (Pedersén – 631 tábla)	szövegek száma a <i>Qurdi-Nergal</i> -archívumban (kb. 400 tábla)	szövegek száma az <i>Iqīša</i> -archívumban (153 tábla)
matematikai szövegek	—	-	7 db.
összesen	404 db.	260 db.	193 db.

A táblázat adatai alapján a ráolvasópap tudományának két kiemelten jelentős területe rajzolódik ki. A szövegek legjelentősebb hányadát mindhárom archívumban a különböző bajelhárító és purifikációs ráolvasás-gyűjtemények, illetve a ráolvasás-katalógusok teszik ki. A második legnagyobb csoportot az orvosi szövegek jelentik, melyek aránya a *Kišir-Aššur*-archívumban különösen jelentős. Az *Iqīša*-archívumban emellett a tudományos szövegek magyarázatait tartalmazó kommentárok, valamint az ezek tudományos háttérodalmául szolgáló lexikális listák mennyisége is jelentős. Mindhárom magánkönyvtárra jellemző az egyéb tudós papi hivatásokhoz (béljósítás, csillagjósítás vagy templomi éneklés) kapcsolódó szövegek alacsony száma.

A tárgyalt archívumok tehát egyfajta tudományos szakkönyvtárat alkottak, szövegállományuk nagy részét a standard tudományos sorozatok (például ráolvasás- vagy ómen-sorozatok) teszik ki. E tényező mögött az egyes mezopotámiai tudósok egységesítő törekvései húzódnak meg, amelyek a Kr. e. 1. évezred elejére bizonyos tudományterületekhez kapcsolódó szövegállomány rögzülését, illetve bizonyos tudományos sorozatok szövegének standardizálódását eredményezték. Három tudományterület — a béljósítás (*bārûtu*),⁹ a templomi énekes (*kalûtu*),¹⁰ valamint a ráolvasópapi hivatás (*āšipûtu*) — vonatkozásában az érintett területhez kapcsolódó tudományos művek listászerű összefoglalását is ismerjük.¹¹

A továbbiakban a ráolvasópapi hivatás szöveggyűjteményét összefoglaló, a „*Ráolvasópap kézikönyve*” címet viselő szövegben szereplő tudományos művekkel foglalkozom. A Kézikönyvnek összesen hét kézírata ismert, közülük három az újasszír (két aššuri és egy ninivei szöveg), három az újbabilóni (egy sippari és két babilóni szöveg), egy pedig a késő babilóni korszakból (egy uruki szöveg) származik. E szöveg a fentebb tárgyalt ráolvasópapi magánarchívumok közül kettőből (*Kišir-Aššur*- és az *Iqīša*-archívum) is előkerült. A Kézikönyvben szereplő tudományos műveket az alábbi főbb csoportokra lehet bontani:

⁹ A szöveg kiadásához lásd LAMBERT 1967; LAMBERT 1998; LENZI 2008; illetve magyarul BÁCCKAY – NIEDERREITER 2013: 198–200.

¹⁰ THUREAU-DANGIN 1921: 1–59.

¹¹ Legújabb feldolgozásához lásd JEAN 2006: 62–72. A szöveg magyar nyelvű, Simkó Krisztiánnal közösen készített fordítását egy, a mezopotámiai mágiával foglalkozó szöveggyűjteményben tervezzük megjelentetni.

<i>szövegtípus</i>	<i>tudományos munka címe (rēšē iškari)¹²</i>
Templomi rituálé	(1) Kulla isten ^{a ház alapjának megvetése} , (2) Szájmegmosás (3) Az <i>ēnu</i> -pap felszentelése (4) Apsú ráolvasása, (5) <i>Ginutaqqú</i> , (6) Az isten megtisztítása
Fohász (bajelhárító rituálék során mondja el a ráolvasó-pap)	(7) Šamaš (isten) földje, (8) Felemelt kéz, (9) Megragadott isteni belső
Hémerológia	(10) Dumuzi-Ištar, <i>Abu, Elūnu, Tašritu</i> hónapok ritusa, (11) A királyság rítusai
Jóslás	(12) Szimptóma, (13) Forma, (14) Alak, (15) Kijelentés, (14) Csillagokon, madarakon és ökrökön (és egyéb) jószágokon végzett jövendölés, (15) Valamennyi isten <i>dúr-n-a-de</i> -kövének ominózus kijelentése.
Purifikáció, démonűzés	(16) A tiszta víz, (17) A gonosz <i>utukkū</i> -démon, (18) Ki vagy te? ^{Te vagy a gonosz hős} , (19) Távozz, gonosz! ^{Az ellenség elűzése} , (20) Megtisztulási rítusok, (21) <i>Asakku</i> -betegség ^{di'u-betegség} , (22) Lisztkörök ^{eskü} , (23) ^{Fiatal férfi} Férfi és női <i>lilū</i> -démon (ellen), (24) A helyettesítő szobor ^{a gonosz utukkū-démon odamegy} , (24) Fürdőház (<i>bīt rimki</i>), (25) Az elzárás háza, (26) Száj megtisztítás, (27) A gonosz láb távoltartása az ember házától,
Gyógyítás	(28) ^{sakikkū} Fej betegségei, (29) Nyak ^{fej} betegség betegségei, (29) Minden betegség, (30) ^{a nő, aki (még) nem szült} A megkötött várandós asszony, (31) A szűkké tett asszony, (32) Lamaštu démon, (33) A kisgyermek megnyugtására, (34) Beteg szem, (35) Beteg fog, (36) (Ha a) <i>būšānu</i> -betegség megragadja, (37) A test belsejének betegsége, (38) Tüdő / nyak betegsége, (39) Ráolvasások az összes betegségre, (40) Az elállított orrvérzés, (41) Az elállított hányás ^{tugānu} -betegség, (42) Az elállított hasmenés ^{a második (jelentése): nád} , (43) Meggyógyított kígyómarás, (44) Meggyógyított skorpiócsípés, (45) Meggyógyított <i>samānu</i> (betegség) ^{Ha az ember samānu-betegségben szenved} , (46) A <i>di'u</i> -betegség, a járvány és a dögvész eltávolítása (47) Az áldozat (kedvező) fogadtatása

¹² Az egyes sorozatcímeket sorszámommal láttam el, a sorszámozás azonban nem azonos a sorozatcímek táblán szereplő sorrendjével, mivel az egyes szövegtípusokhoz tartozó sorozatcímek nem minden esetben állnak egymás mellett. Az indexben szereplő szövegrészek glosszák, amelyek az egyes ráolvasás-gyűjtemények címét magyarázzák.

<i>szövegtípus</i>	<i>tudományos munka címe (rēšē iškari)</i>
Varázslat elhárítása	(48) Gonosz varázslat, (49) Gonosz átok, (50) Feloldott varázslat, (51) Feloldott eskü ^{eskü (démon) elűzése} , (52) Az embert (sújtó) varázslat és eskü feloldása (53) A szélvihar, Lamaštu-démon (54) Az összes gonosz, (55) Égetés (56) Hamvasztás (57) A gonosz álom jóra fordítása (58) Izgatottság
Mezőgazdasági rituálék	(59) A város, a ház, a föld, a kert, a csatorna rítusa (60) Nisaba szerető gondoskodása (61) Az áradás megakadályozása (62) A sáskajárás megakadályozása (63) A sztyeppe ráolvasópapja (64) A tehének, az ökrök, a bárányok és a lovak megtisztított karámja
Háborúra vonatkozó rituálék	(65) Átkelés a pusztán (66) (Hogy) az ellenség nyila ne közeledjék (67) A helyét elfoglalja
Kőlisták, növénylisták, amulettlisták	(68) A kő, melynek megjelenése (69) A növény, melynek megjelenése (70) Kövek táblái, (71) Növények táblái (72) Lánc-amuletek (73) Tasakos amuletek

A tábla szerint a fenti táblázatban szereplő művek egy bizonyos tudós, Esagil-kīn-apli „ráolvasópapi hivatásának sorozatcímei”, tehát a szöveg „Esagil-kīn-apli ráolvasópapi hivatásának valamennyi tudományos sorozatát” veszi számba.¹³ A felsorolt tudományos munkák egy része több archívum anyagából, illetve különböző táblák kolofonjaiból is ismert, ugyanakkor akadnak számunkra egyelőre ismeretlen tartalmú művek is (ilyen például a mezőgazdasági rituálék, vagy a hadseregére vonatkozó ráolvasás-sorozatok nagy része).¹⁴ A címek számossága alapján a legtöbb tudományos munka a démonűzéshez és a gyógyításhoz kapcsolódik, de igen jelentős a kultikus rituálékra, az ártó varázslat elhárítására vonatkozó művek száma is. A címek sokasága természetesen nem feltétlenül jelenti azt, hogy e ceremóniákhoz tartozó művek tartalmazták volna a legtöbb olyan rituálét, amely a ráolvasópap tevékenységéhez tartozott. Az egyes tudományos művek tartalmának áttekintése szétfeszítené e tanulmány kereteit, ezért csak néhány sorozattal, illetve ennek kapcsán a szöveg általános struktúrájával foglalkozom. E tudományos munkák ugyanis a ráolvasópap által végzett rituális tevékenységek sorára utalnak, bizonyos szakaszok pedig egy-egy rituálé folyamatának különböző lépéseire kapcsolódó művek címeit tartalmazzák.

A Kézikönyv elején szereplő sorozatcímek a ráolvasópap templomi kultuszban végzett tevékenységéhez kapcsolódnak. Claus Ambos mutatott rá arra, hogy az első három itt szereplő ráolvasás-sorozat címe (Kulla isten^{a ház alapjának megvetése}, A száj megtisztítása, Az ēnu-pap fel-

¹³ Az Adad-apla-iddina babilóni király (Kr.e. 1067–1046) uralkodása alatt élt tudós ráolvasó-pap, Esagil-kīn-apli tevékenységéhez nem csupán a ráolvasó-papi hivatás tudományos szöveghagyományának rögzítése, hanem a diagnosztikai ómensorozat szövegének kanonizálása, illetve tartalmi egységekre történő tagolása is kapcsolható (FINKEL 1988).

¹⁴ A hadseregére, illetve a háborúra vonatkozó ráolvasásokhoz (a korábbi szakirodalmi munkák felsorolásával) lásd SCHWEMER 2007.

szentelése)¹⁵ a mezopotámiai templomalapítási rituálé három kulcstevékenységéhez köthető: nevezetesen a szentélyépület felépítéséhez, a szentély kultusz-szobrának a templomban történő felállításához, valamint a templomi áldozatot végző pap beiktatásához.¹⁶

Ugyancsak szervesen kapcsolódnak egymáshoz az egy sorban szereplő diagnosztikai és fiziognómiai ómensorozatok (*Szimptóma*, *Forma*, *Alak*, *Kijelentés*). A *Szimptóma* (*sakikkū*) címet viselő sorozat két nagyobb részből áll, az egyik a ráolvasópap által a pácienshez vezető út során észlelt anomáliák (például ominózus állatok megjelenése), a másik pedig a páciens környezetében, illetve a páciens testén és viselkedésén észlelhető elváltozások (például a páciens közérzete vagy bőrének színe) magyarázatára irányuló előjel-értelmezéseket tartalmaz.¹⁷ A *Forma* (*alamdimmu*) és az *Alak* (*nigdimdimmu*) című ómensorozatok az emberek és állatok külső megjelenésével kapcsolatos (például a páciens bőrén érzékelt foltok, kiütések színére vonatkozó) előjelek gyűjteményei.¹⁸ A *Kijelentés* (*kataduggū*) című sorozat az emberi viselkedés változásával kapcsolatos ómeneket foglalja össze.¹⁹ Az utóbbi három munka szoros kapcsolatát jelzi, hogy a későkorban egyetlen közös sorozattá szerkesztették őket, illetve, hogy az *Alak* és a *Forma* sorozatokban szereplő ómenek egy része (például a páciens bőrének elszíneződését érintő előjelek esetében) átfedést mutat a *Szimptóma* sorozatban tárgyalt ómenekkel.

A Kézikönyv gyógyítással összefüggő sorozatcímei nem fedik le a mezopotámiai orvosi szövegek teljes körét, hiányoznak például a végtagi, vagy a gyomor- és végbélpanaszok, illetve nem szerepel az egyik legteljesebb terapeuta gyűjteménynek tekinthető UGU sorozat sem.²⁰ Az egyes sorokban szereplő szövegcímek azonban bizonyos koherenciát mutatnak. Így például a termékenységgel, a terhességgel és a szüléssel összefüggő szövegeket e folyamatok egymást követő sorrendje kapcsolja össze: Izgatottság, a nő, aki (még) nem szült A megkötött várandós asszony, A szűkké tett asszony, Lamaštu démon, A kisgyermek megnyugtatóására.²¹ Az *Izgatottság* című ráolvasás-gyűjtemény célja a férfi nemzési képességének biztosítása, a sorozat a szerelemhez, termékenységhez, potenciához kapcsolódó ráolvasásokat tartalmaz.²² A *megkötött várandós asszony* rítusai a szülés megindítását segítették elő, míg *A szűkké tett asszony* sorozat a szülés során jelentkező nehézségek kiküszöbölésére irányult.²³ A Lamaštu démon elleni

¹⁵ $d_{sig}^4 subu\dot{s}-[i na-du]-\dot{u} lu\dot{h} ka u ni-\dot{s}u-tu en-na$ (KAR 44 obv. 2)

¹⁶ AMBOS 2004: 7–8.

¹⁷ Az ómensorozat feldolgozásához lásd LABAT 1951; HEEBEL 2000; a sorozatról magyarul pedig BÁCISKAY – NIEDERREITER 2013: 208.

¹⁸ Az ómensorozat feldolgozásához lásd KRAUS 1935; BÖCK 2000; a sorozatról magyarul BÁCISKAY – NIEDERREITER 2013: 208.

¹⁹ Az ómensorozat feldolgozásához lásd BÖCK 2000: 130–145.

²⁰ Az elsősorban a páciens fejéhez kapcsolódó betegségek gyógyítására irányuló terapeuta recepteket tartalmazó két táblás szöveg feldolgozásához lásd WORTHINGTON 2003; és WORTHINGTON 2005.

²¹ (14) ... šà-zi-ga (15) munus nu ai-du mi peš₄ kéš-da miⁱla-ra-aḫ dⁱdim₈-me-kám uⁱtur-ḫun-ḡá (KAR 44 obv. 14–15)

²² A sorozat feldolgozásához lásd BIGGS 1967; BIGGS 2002.

²³ A szüléssel kapcsolatosan számos ráolvasás és terapeuta szöveg ismert, illetve e címek a mágikus és orvosi szövegek rubrikjaként azonosíthatóak, így például a *Túl szűkké tett asszony* rubrikcímként a BAM 248 táblán jelenik meg (a tábla feldolgozásához lásd VELDHUIS 1991). A szüléshez kapcsolódó források értelmezéséhez lásd SCURLOCK 1991; STOL 2000; a szülési ráolvasásokról magyarul ESZTÁRI 2013.

ráolvasások a gyermekágyas asszonyok, illetve a csecsemők védelmét biztosították, s ugyan-
csak a kisdetek védelmére szolgáltak *A kisgyermek megnyugtatóására* címet viselő gyűjtemény
ráolvasásai.²⁴ A sor folytatható.

A ráolvasópapi hivatáshoz köthető tudományos szövegek — a szakemberek tevékenysé-
géhez hasonlóan — igen szerteágazóak. A „fő tevékenységeknek” tekinthető tisztító, bajelhá-
rító, démonűző, gyógyító és jóslási rituálék mellett a ráolvasópap a mindennapi élet számos
egyéb területéhez (például a szántóföldek és a jószágok rituális védelméhez) kapcsolódó
rituális tevékenységet is végzett. A különböző archívumokban feltárt szövegek állományának
nagyfokú átfedése, valamint a szövegpárhuzamok világosan tükrözik, hogy e tudósok mun-
kássága jelentős részben az évezredes szöveghagyomány megőrzésére és értelmezésére
irányult. Ennek során másolatokat készítettek a korábban (elsősorban a Kr. e. 2. évezred vé-
gén) keletkezett tudományos szövegekről, általában hűen követve a korábbi kézirat átírási és
nyelvi sajátosságait. Ugyanakkor e munka nem tekinthető pusztán mechanikus másolásnak,
sokkal inkább a szövegek folyamatos használatára utal: a másolás során ugyanis (újra)értel-
mezték a korábbi műveket, számos ráolvasást és rítusleírást pedig kívülről megtanultak. A
folyamatos használat egyik eredménye a tudományos művek standardizálódása, sorozatba
rendezése, melynek során a szöveget meghatározott szövegegységekre tagolták, illetve címmel
látták el. Noha a tudományos sorozatok szerkesztésének pontos menetét nem ismerjük, felté-
telezhető, hogy ennek során igyekeztek minél több, az adott témához tartozó korábbi kéziratot
összegyűjteni. Az egységesített sorozatok ugyanakkor nem foglalták magukba az adott
témakörhöz tartozó valamennyi tudományos szöveget: forrásaink gyakran említenek olyan,
sorozaton kívüli tudományos táblákat, melyeket a standard sorozat tábláihoz hasonlóan
másoltak. A meglévő szövegeket időnként újabb tudományos munkák megalkotásakor is fel-
használták, így például a varázslat ellen használatos standard *maqlû* sorozat ráolvasásai más
szövegekben is megjelennek. A mezopotámiai tudósok tehát az újabb eljárásokat a már bevált
eszközökkel ötvözve alkottak újabb tudományos műveket. A korábbi szöveghagyomány
(újra)értelmezésének másik fontos eszköze a glossza, az egy-egy kifejezéshez kapcsolódó rövid
magyarázat. A fentebb bemutatott Ráolvasópap kézikönyve számos glosszát tartalmaz, ezek
elemzése azonban szétfeszítené e tanulmány kereteit. Itt csupán annyit jegyzünk meg, hogy a
glosszák a szöveget készítő ráolvasópap tudományos megjegyzései, amelyek valamely kifejezés
vagy egy-egy sorozatcím magyarázatát tartalmazzák.

Az első évezredi tudományos szövegek lényegi jellemzője a kontinuitás. Az évezred
egymást követő politikai változásai (az újasszír, az újbabiloni, a perzsa és a szeleukida uralom
időszakai) nem gyakoroltak számottevő hatást a tudományos szöveghagyományra. A tudósok
és a hivatásukhoz kapcsolódó szövegek ugyanis a mezopotámiai vallási és kulturális ha-
gyományt hordozó templomi szervezetekhez tartoztak — e szervezetek belső viszonyait pedig
a politikai átalakulás lényegesen sosem érintette.

²⁴ A Lamaštu elleni standard ráolvásás-sorozat kiadásához lásd MYHRMAN 1902, illetve e szövegek újabb kiadását
Walter Farber közeljövőben megjelenő könyve fogja tartalmazni. A *Kisgyermek megnyugtatóására* című sorozat
kiadásához lásd FARBER 1989.

Felhasznált irodalom

- ABUSCH, Tzvi 2002: *Mesopotamian Witchcraft: Towards a History and Understanding of Babylonian Witchcraft Beliefs and Literature* (Ancient Magic and Divination 5). Leiden – Boston – Köln: Styx – Brill.
- AMBOS, Claus 2004: *Mesopotamische Baurituale aus dem 1. Jahrtausend v. Chr.* Dresden: Islet.
- BAKER, Heather 2000: „Kišir-Aššur.” In: Uő. (szerk.), *The Prosopography of the Neo-Assyrian Empire Vol. II, 1: H–K*. Helsinki: Neo-Assyrian Text Corpus Project. 621–626.
- BÁCSKAY, András – NIEDERREITER, Zoltán 2013: Bölcs tudósok, a nagy istenek titkának őrzői. In: Nagy Árpád Miklós (szerk.), *Az Olympos mellett. Mágikus hagyományok az ókori Mediterráneumban* I. kötet. Budapest: Gondolat. 183–218.
- BIGGS, Robert D. 1967: *Šà.zi.ga: Ancient Mesopotamian Potency Incantations* (Texts from Cuneiform Sources 2). Locust Valley, New York: Augustin.
- BIGGS, Robert D. 2002: The Babylonian Sexual Potency Texts. In: Parpola, S. – Whiting, R. M. (szerk.), *Sex and Gender in the Ancient Near East: Proceedings of the 47th Rencontre Assyriologique Internationale, Helsinki, July 2-6, 2001* (Rencontre Assyriologique Internationale 47). Helsinki: The Neo-Assyrian Text Corpus Project. 71–90.
- BÖCK, Barbara 2000: *Die babylonisch-assyrische Morphoskopie* (Archiv für Orientforschung Beiheft 27). Wien: Institut für Orientalistik der Universität Wien.
- ESZTÁRI, Réka 2013: A hajó vizontagságos útja: részletek az aššuri szülési ráolvasás-gyűjteményből. In: Nagy Árpád Miklós (szerk.), *Az Olympos mellett. Mágikus hagyományok az ókori Mediterráneumban* I. kötet. Budapest: Gondolat. 219–227.
- FARBER, Walter 1989: *Schlaf, Kindchen, Schlaf! Mesopotamische Baby-Beschwörungen und Rituale* (Mesopotamian Civilizations 2). Winona Lake, Indiana: Eisenbrauns.
- FINKEL, Irving 1988: Adad-apla-iddina, Esagil-kīn-apli, and the Series SA.GIG. In: Leichty, E. – Ellis, M. D – Gerardi, P. (szerk.), *A Scientific Humanist: Studies in Memory of Abraham Sachs*. Philadelphia: The University Museum. 143–159.
- GELLER, Markham J. 2010: *Ancient Babylonian Medicine: Theory and Practice*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- HEEBEL, Niels 2000: *Babylonisch-assyrische Diagnostik* (Alter Orient und Altes Testament 43). Münster: Ugarit-Verlag.
- HUNGER, Hermann 1968: *Babylonische und assyrische Kolophone* (Alter Orient und Altes Testament 2). Kevelaer – Neukirchen-Vluyn: Butzon & Bercker.
- JEAN, Cynthia: *La magie néo-assyrienne en contexte. Recherches sur le métier d'exorciste et le concept d'āšipūtu* (State Archives of Assyria Studies 17). Helsinki: The Neo-Assyrian Text Corpus Project.
- KRAUS, Fritz Rudolf 1935: *Die physiognomischen Omina der Babylonier* (Mitteilungen der Vorderasiatisch-Ägyptischen Gesellschaft 40/II). Leipzig: Hinrichs.

- LABAT, René 1951: *Traité akkadien de diagnostics et pronostics médicaux. Vol. I: Transcription et traduction – Vol. II : Planches* (Collection de Travaux de l'Académie Internationale d'Histoire des Sciences 7). Paris – Leiden: Brill.
- LAMBERT, Wilfred G. 1967: Enmeduranki and Related Matters. *Journal of Cuneiform Studies* 21, 126–138.
- LAMBERT, Wilfred G. 1998: The Qualifications of Babylonian Diviners. In: Maul, S. M. (szerk.), *Festschrift für Rykle Borger zu seinem 65. Geburtstag am 24. Mai 1994. tikip santakki mala bašmu* (Cuneiform Monographs 10). Groningen: Styx. 141–158.
- LENZI, Alan 2008: *Secrecy and the Gods: Secret Knowledge in Ancient Mesopotamia and Biblical Israel* (State Archives of Assyria Studies 19). Helsinki: The Neo-Assyrian Text Corpus Project.
- MYHRMAN, David W. 1902: Die Labartu-Texte. Babylonische Beschwörungsformeln nebst Zauberverfahren gegen die Dämonin Labartu. *Zeitschrift für Assyriologie und Vorderasiatische Archäologie* 16, 141–200.
- PEDERSÉN, Olof 1986: *Archives and Libraries in the City of Assur. Vol. II: A Survey of the Material from the German Excavations* (Studia Semitica Upsaliensia 8). Uppsala: Uppsala University Press.
- PEDERSÉN, Olof 1998: *Archives and Libraries in the Ancient Near East 1500–300 B.C.* Bethesda: CDL Press.
- SCHWEMER, Daniel 2007: Witchcraft and War: The Ritual Fragment Ki1904-10-9, 18 (BM 98989). *Iraq* 69, 29–42.
- SCURLOCK, JoAnn 1991: Baby-snatching Demons, Restless Souls and the Dangers of Childbirth: Medico-magical Means of Dealing with Some of the Perils of Motherhood in Ancient Mesopotamia. *Incognita* 2, 135–183.
- STOL, Marten 2000: *Birth in Babylonia and the Bible: Its Mediterranean Setting* (Cuneiform Monographs 14). Groningen: Styx.
- THUREAU-DANGIN, François 1921: *Rituels accadiens*. Paris: Leroux.
- VELDHUIS, Niek 1991: *The Cow of Sin*. Groningen: Styx.
- WORTHINGTON, Martin 2003: A Discussion of Aspects of the UGU Series. *Le Journal des Médecines Cunéiformes* 2, 2–13.
- WORTHINGTON, Martin 2005: Edition of UGU 1 (BAM 480 etc.). *Le Journal des Médecines Cunéiformes* 5, 6–43.